

דיני ברכה אחרונה – חלק 1

מקור וטעם לברכה אחרונה

מקור: כתוב בתורה "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך על הארץ הטובה..." ומכאן למדו חכמים שיש חיוב לברך לאחר סיום האכילה – ברכה אחרונה (למעשה נראה מהשולחן ערוך שכל הברכות אחרונות הם מדרבנן, חוץ מברכת המזון, שאם אכל לחם ושבע ממנו, הברכה היא מהתורה סי' ר"ט סעיף ג ובמשנ"ב ס"ק ט-י).

על מה מברכים: בשונה מברכה ראשונה שמברכים על כל דבר שנהנים ממנו, לא משנה הכמות שאוכלים. ברכה אחרונה נתקנה רק כאשר אוכלים כמות חשובה, אבל על אכילה שאינה חשובה לא מברכים כלל ברכה אחרונה.

טעם החילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה: הסיבה שמברכים ברכה ראשונה, היא מפני שאסור לאדם להנות מהעולם הזה ללא ברכה, כלומר שמצד הסברא צריך להודות על מה שלוקחים מהשי"ת. אבל ברכה אחרונה לא נלמדת מסברא אלא למדו זאת מהפסוקים, שכן כתוב ואכלת ושבעת וברכת. חכמים למדו, שרק אם יש "ואכלת" – יש "וברכת". כלומר, אכילה של כמות מאד מועטת אין עליה שם של אכילה, ורק על כמות חשובה יש שם של אכילה שעליה תקנו ברכה (עיין במשנ"ב סי' ר"י ס"ק א).

מה נחשב כמות חשובה?

כמות, זמן.

כמות: כדי להתחייב בברכה אחרונה צריך לאכול מינימום כמות אוכל של 'כזית', כלומר אכילה בנפח של זית, נחשבת אכילה חשובה ועליה מברכים ברכה אחרונה.

זמן: זה ברור שאם אדם אכל כזית בביס אחד, יש לו הנאה בגוף מהכמות הזו של המאכל, אבל אם אדם אוכל קצת ועוד קצת עם הרבה מרווחים בין האכילות, אין לגוף הנאה מספקת, ועל כן קבעו חכמים שרק אם הכמות של הכזית נאכלה בזמן שנקרא "כזית בכדי אכילת פרס" רק אז מברכים.

ובמשקה: צריך לשתות רביעית, במשך זמן שרגילים לשתות רביעית (מובא בסי' ר"י ס"ק א במשנ"ב).

כמה זה כזית

יש שאמרו נפח של זית בינוני, והשולחן ערוך כותב שזה נפח של חצי ביצה, שזה בערך 27 גרם לדעת רבי חיים נאה, ובזמנינו הפוסקים נתנו עוד סימן, נפח מעט יותר גדול מקופסת גפרורים קטנה – וכך נוהגים למעשה. אכן לכתחילה מי שלא רוצה להתחייב בברכה אחרונה שיאכל נפח של פחות מזית שלנו כדי לא להיכנס לספק שמא מתחייב בברכה אחרונה בכמות זו (שו"ע בסי' תפז. ועיין בספר וזאת הברכה בבירור הלכה א').

כמה זה כזית בכדי אכילת פרס

רקע: ההנחה היא שאדם אוכל שתי סעודות ביום ולשם כך מכין כיכר לחם, לכל סעודה חצי כיכר, כלומר מאכל אדם בכל סעודה – חצי כיכר (פרס זה לשון של חצי – חצי כיכר). אלא שיש מחלוקת מה הכמות של הכיכר והחצי כיכר יש שאמרו ששיעור כיכר הוא כנפח של

דיני ברכה אחרונה – חלק 1

שמונה ביצים וממילא הנפח של חצי כיכר הוא כארבע ביצים, ויש שאמרו שהנפח של כיכר הוא כשל שש ביצים, וממילא הנפח של פרס הוא שלוש ביצים.

עוד נחלקו כמה זמן לוקח לאכול את הכמות הזו של הארוחה, ולמעשה השיטות הם בין שתי דקות לתשע דקות.

קבעו חכמים, שאת הכזית צריך לאכול במקסימום הזמן שלוקח לאדם לאכול ארוחה רגילה, שכן זה זמן שנחשב כאכילה אחת, ונחשב שאדם אכל את הכזית באכילה אחת ויתחייב בברכה אחרונה (שו"ע סי' תרי"ב, ג. סי' תעה ו. ובמשנ"ב בסי' ר"י ס"ק א).

למעשה: דעת הגרש"ז אורבך, עד ארבע דקות, ודעת הגר"ע יוסף עד 7.5 דקות. (הליכות שלמה פי"ט דבר הלכה אות פו. וביחווה דעת ח"א סי' יז. ויש עוד מגוון דעות בהלכה תוך כמה זמן צריך לאכול את הכזית בכדי להתחייב בברכה והרוצה לראות את שלל השיטות יוכל לעיין בספר פסקי תשובות סי' ר"י אות א).

כמה זה רביעית

רביעית הלוג – נפח של ביצה וחצי, שלדעת רבי חיים נאה הוא נפח של 86 גרם (קצת פחות מכוס חדי"פ של 200 מ"ל). ולחזו"א 150 (בערך שלושת רבעי כוס חדי"פ של 200 מ"ל). למעשה עיקר המנהג הוא כדעת רבי חיים נאה (סי' רע"א ס"ק סח. וע"ע בזאת הברכה לפני פרק א. ובספר ותן ברכה עמי רמח. בשו"ת יחוה דעת ח"ד כ"ה).

איך משערים בפועל: בערך כמו הכמות שיש בשלושת רבעי כוס חד פעמית רגילה.

תוך כמה זמן צריך לשתות רביעית

השולחן ערוך בסי' תרי"ב סעיף י מביא מחלוקת שיש אומרים שצריך לשתות בזמן של כדי שתיית רביעית, ויש אומרים שהוא כמו הזמן של אכילה.

הדעה הרווחת היא כדעה הראשונה כדי שתיית רביעית שהוא שיעור קצר כדלהלן (סי' ר"י ס"ק א).

כמה זה שתיית רביעית בפועל: השער הציון בסי' ר"י ס"ק י"א כותב ששיעור שתיית רביעית תלוי במידת דרך ארץ שבני אדם שותים רביעית - והיא בפעמיים. ועיין בספר וזאת הברכה בבירור הלכה אות י"א שמסכם למעשה כך: אם לא נוטל את הכוס מפיו ושותה את הכל בכמה גמיעות תוך כדי שהכוס צמודה לפיו בתנועת שתיה זה בוודאי נחשב שיעור של שתיית רביעית שמברכים ברכה אחרונה.

ויש נהגו שגם בשתייה, אם שתה תוך פרק זמן של כדי אכילת פרס יכול לברך ברכה אחרונה (עיין בסי' ר"י ס"ק א בסוף דברי המשנ"ב).

צירוף כמה מינים לשיעור כזית

אוכל ושתיה לא מצטרפים יחד לברכה אחרונה (סי' ר"י משנ"ב ס"ק א).

צירוף מאכלים זה לזה: כל המאכלים מצטרפים לשיעור כזית, כלומר שאם אכל חצי כזית תפוח וחצי כזית בננה יכול לברך בורא נפשות (שם).

דיני ברכה אחרונה – חלק 1

צירוף מאכלים שברכתם האחרונה שונה: דעת המשנה ברורה שמאכלים שברכתם אחרונה שונה מצטרפים לברכת בורא נפשות, כלומר, מי שאכל חצי כזית של תמר שברכתו האחרונה מעין ג וחצי כזית תפוח שברכתו האחרונה בורא נפשות, יברך בורא נפשות.

אך דעת הרבה אחרונים וכך הכריע החזון עובדיה: שאין לצרף מאכלים שברכתם האחרונה שונה, ובמקרה הנ"ל לא יברכו ברכה אחרונה (הל' ברכות עמוד רסה).

אכל מאכל שלם פחות מכזית

לכתחילה אין לאכול בריה – מאכל שלם כגון ענב או גרגיר רימון כיון שדעת הירושלמי שמפני שהם בריה יש להם חשיבות ומברכים ברכה אחרונה אפילו הם פחותים מכזית. ואם בכל אופן אכל בריה שהיא פחותה מכזית, לא יברך ברכה אחרונה מפני שספק ברכות להקל.

וצריך לדעת שרק אם המאכל שלם הוא נחשב בריה, אבל אם חתכו ממנו קצת או חצו אותו, או שהוציאו ממנו את הגרעין לפני האכילה הוא כבר לא נחשב שלם ואינו בריה. (סי' ר"י סעיף א, ובמשני"ב שם).